

KÖNYVESPOLC

ES-ALBUMOK SZELLEMI UTAZÁS A CSODÁK FÖLDJÉN

Általános jelenség, szokás, hogy a cégek évente baráti találkozóra hívják partnereiket, és ez alkalomból – a díszvacsorán túlmenően – apróbb/nagyobb ajándékkal kívánják emlékeztetést tenni az üzleti találkozót, szorosabbá fűzni gyümölcsöző kapcsolataikat.

Ezt a gyakorlatot követte az 1996-ban megalakult, az elmúlt húsz évben nemzetközi hírnevű nagyvállalattá fejlődött nagybányai *Electro Sistem* cégcsoport vezetősége, Blaskó István vezérigazgató is. De nemcsak ezúton kívánt önmagáról hallatni! A vállalat – sikeres tevékenységéből eredő jövedelméből – „megalakulása óta támogatta és ösztönözte a kulturális és művészeti eseményeket az állami és magánpartnerségeken keresztül” – olvashatjuk a cég internetes bemutatását hivatott sorokban. Nem véletlen, hogy fölmerült az az ötlet, hogy az *Electro Sistem* Days-re meghívott vendégek ne csak egy kellemes nap emlékével, hanem valami többlettel, nagybányai/máramarosi értéket bemutató/hordozó ajándékkal térjenek haza. Így született meg az *ES-albumok* gondolata, amelyek 2009-től kezdve, rendszeres, évenkénti megjelenésükkel immár hagyományt teremtettek. A tekintélyes példányszámban kiadott albumok, a jól kiépített szakmai/üzleti hálózaton túl, kereskedelmi forgalomba is kerülnek, eljutnak az ország távolabbi részeibe, sőt, külföldre is. Reprezentatív formában, tudományos igényvel, román, magyar és angol nyelven írott szövegekkel, művészi reprodukciókkal, dokumentumértékű fénymásolatokkal, fotókkal örökítik meg, hívják fel a figyelmet a város, a régió csodálatos történelmi, természeti és kulturális/művészeti értékei-

re, hagyományaira. Az ötletet tett követte: megkereste a különböző szakterületek ismert és elismert személyiségeit, akik a megvalósulás útjára indíthatták, a nyomdaművészet magas fokán öntötték formába s mára fölfeljesztették a kezdeményezést. Az albumok bemutatása, a cégcsoport hírnevének növelésén túl a város, a régió ismert, elismert és méltányolt kulturális eseményévé vált. Méltóvá arra, hogy az *Electro Sistem* cégcsoport ne csak szakmai berkekben, hanem tágabb körben is ismertté váljon.

Méltatásunk nem időrendben kívánja bemutatni az albumokat. Ismertetésünket a tóba dobott kő nyomán kirajzó körök mintájára, a kiindulóponttal, azaz a cégcsoport székhelyét – Nagybányát – bemutató albumokkal kezdjük, s követjük az ötlet újabb és újabb hullámverését.

Mi sem természetesebb, hogy a Nagybánya hét évszázados történetét taglaló *Rivulus Dominarum* című – megjelenési sorrendben a nyolcadik – kötet nyissa e sort, az *Electro Sistem* cégnek otthont adó városé, amelynek XIV. századi nyolcszögletes pecsétnyomóján időtlen érvényű, latin nyelvű, ma is megszívlelendő erkölcsi/etikai intelem olvasható: „*A polgárság egymás iránti szeretete a város legnagyobb erőssége*”. A kötet kettős tükröt állít elénk: adattára több mint százötven évszám megidézésével vezet végig a história országútján, azt követően Lucia Pop, a Máramaros Megyei Történelmi és Régészeti Múzeum munkatársa összefüggő tanulmányban rajzolja meg a fejlődés ívét – az első írásos dokumentumoktól napjainkig. A kötetet gazdagító kétszáz dokumentumfotó korántsem csak illusztráció: a szövegekkel egyenrangú történelmi értékkel bír. A tudomány és a kiadványszerkesztő – Pintér Zsolt – szakmai igényessége hatásosan jeleníti meg a felelős kiadó szándékát. Szemléletesen pereg előt-

tünk a történelem, az első írásos emléktől napjainkig, oly sok eseménnyel, amely folyamatossá, szervessé tette/formálta a város életét a századokon át – a királyi/fejedelmi kancelláriák védő/óvó figyelmétől övezve, lakosai szorgos munkájának köszönhetően. Büszkeséggel olvashatja a városát szerető polgár, hasznosan forgathatja az iránta érdeklődő idegen is.

A városba érkező utas, turista vagy üzletember előtt a mai Nagybánya bontakozik ki. Mivel is találkozhat? Erre kíván „válaszolni” a 2010-ben megjelent album: *Nagybánya – színek és hangulatok*, amelyben „*Nagybánya legértékesebb, leghíresebb, legjellegzetesebb épületeivel, tereivel, műemlékeivel, templomaival nézhet szembe az olvasó.*” Való igaz: az épített örökség az, amely a város arculatát a leghívebben bemutatja. Nagybánya szerencsés város: architektúrai fejlődését drasztikusan semmi sem zavarta, a két világháború rombolásától is mentes maradt. Ennek köszönhető csodálatosan épen maradt középkori főtere, no meg annak is, hogy „a múltat végképp eltörölni” erőszakos lendülete sem sértette: az első modern épület – a Megyeháza – is a főtértől pár száz méterre épült, a lakótömbök/lakónegyedek pedig még messzebb. A dokumentális és művészi értékű fotók számai egyszerre szólnak a múlttól és a jelenről. Készítőiket elkísérhetjük az ódon hangulatot árasztó utcákon, felfedeztetik velünk a közösségi épületek, templomok és magánházak szépségét, ornamentikáját, felidézük a már elfeledett utcaneveket, megihletődönten szemléljük a főtéren, belőle kisugárzó utcákban, utcácskákban még ma is álló épületeket.

Az albumok megálmodói, szerkesztői tudatában voltak annak, hogy az élet a történelem folyamatossága, így Nagybányáé is, lakosai műve. Méltán társíthatjuk az előbbi kötetek mellé – harmadik körgyűrűként – *Az ember és városa* című, 2013. évi albumot, amely Deák László, Griga Krisztina és Madarasy Zsolt fényképei révén

a jelenbe vezet, az élő város meséjét tárja elénk. Képregény öt fejezetben – mondhatjuk: alcímeitől indítva – vezet végig bennünket a város utcáin, terein. Sok-sok fiatal és idős arc, vidám hangulat, elmélkedésre buzdító pillanatkép együtt igazolja azt, amit a szövegíró megjegyez: „*minden kép meghívó*”. Hozzáteesszük: minden kép egy élhető város, az élet ajándékait élvező nagybányai lakosság arculatát vetíti elénk. A városé, amely a bányák lépcsőzetes leál-lítása, bezárása idején új iparágakat, élet és kereseti forrásokat teremtett, valóban mesébe illő környezetével, architekturális és természeti „díszleteivel” kitűnő teret ad a vidám élethez, kiváló otthont a művészeteknek, a kulturális rendezvényeknek, amelyeken nagybányai és vendég egyaránt otthon érezheti magát.

Az előbbi kötetek olvasói, lapozgatói vissza-visszatérő adatként találkoznak az 1896 nyarán létrehozott nagybányai festőiskola nevével, amely „*nemzeti és európai kulturális viszonyítási pont*”-ként írta be nevét a művészettörténet aranykönyvébe. Érthető, hogy a kiadó elsőként annak bemutatására gondolt. A *Nagybánya képekben* 2009-ben nyitotta meg az albumok sorát. Azt, hogy negyedikként szólunk róla, abból eredeztetjük, hogy Thurmann Olivér polgármester 1895-ben keltezett meghívólevele a nagy múltú, prosperáló város kulturális és művészeti igényéből fakadt. Az elmúlt évszázad tanúsítja: a kezdeményező, valamint a festőiskola alapítói és munkájuk folytatói Horatius latin költővel együtt mondhatják „*áll ércnél maradandóbb művem / áll az én örök emlékem*”. Boros Judit és Szücs György művészettörténészek, valamint dr. Nicolae Suciú, a nagybányai egyetem képzőművészeti kara oktatójának kísérettanulmányai, az alkotók és munkáik avatott kézzel írott, lexikon tömörségű bemutatása segít abban, hogy a reprodukciók varázsában elmélyülhessünk, gyönyörködhessünk az általuk létrehozott múlthatatlan értékű csodáiban, tanulmányaikkal összefüggő egészként raj-

zolja meg Nagybánya szellemi égboltjának legfényesebb csillagképét, helyezik el az alkotókat annak örök életű univerzumában.

Érezhető volt, hogy egy kötet, bármily gazdag és csodás, nem elegendő, újabb kell, egy újabb reflektorfény, amely a festőkolóniát, a mérhetetlen és felbecsülhetetlen művészi kincseket eltérő megközelítésben, más megvilágításban tárja elénk. Ez tette a Murádin Jenő és Szücs György által jegyzett 2014-es album: *Genius loci – Festői témák és motívumok Nagybányán*. A középkori városépítéssel, a történelmi hangulatot árasztó főtér, a helység jellegét megadó bányászházak, a csodálatos természeti környezet külön-külön és együtt sugározta, jelenítette meg a hely szellemét, amely rabul ejtette a Nagybányán otthonra lelt, valamint ott ideig-óráig alkotó művészeket. Sokéves kutatómunka, tudományos elmélyültség, ismeretanyag segíti a kötet szerzőit abban, hogy újszerűen, a festői témák és motívumok felől, sűrűbb szövetű megjelenítésben közelítsenek az alkotókhoz és alkotásokhoz: „... azt szerettük volna – ha töredékesen is –, hogy a Nagybánya fénykorából származó művek reprodukcióival, archív felvételekkel, a kiválasztott szövegrészekkel valamennyit felidézünk azokból az élményekből és hangulatokból, amelyek a korabeli festőket inspirálták.” Az eredmény: Nagybánya és környéke művészeti topográfija – a várost övező természeti képekkel, történelmi hangulatú utcákkal, terekkel, építészeti emlékekkel, a hajdani életmódra utaló motívumokkal teremti, vetíti elénk azt a miliőt, amely, a való életből átlényegítve, a rajzlapokon, vásznanon kelt új életre.

Az 2009-es album koncepcióját magálmodó Véső Ágoston *Munkácsy-díjas* festőművész és abban a kötetben a harmadik időszakot bemutató Nicolae Suciu egyetemi oktató joggal érezhette, hogy az utóbbi fél évszázadról többet kellene elmondani. E gondolat szülte a *Hagyomány és folytonosság* című, a nagybányai festészet 1945-től napjainkig terjedő időszak újabb albumban

történeti bemutatását. A tanulmányok és az illusztrációk is jelzik: bár az idős mesterek vásznain a hagyomány tovább él, azonban a fejlődés új irányvonala kilép az addigi évtizedekben oly jellemző stílusirányzat szerves fejlődésének medréből. A mindent eluraló politikum hatalmi szava, a kor irodalmát és művészetét hivatalosan béklyóba kötő szocreál irányzat – az „új élet” jeleit vászonra „szólító”, köteles témaválasztás – beszűküléshez vezet. A hatvanas években és az azt követő időkben felsorakozó fiatalok vásznain fokozott teret hódítanak az újabb művészeti stílusirányzatok, a szociális témák, különösképpen a népművészet, a népi hagyományok átörökítése. Meghatározó volt a művészeti líceumban, később pedig a nagybányai főiskolán tanult ifjak megjelenése, beépülése a nagybányai művészeti életbe. Ez egyfelől gazdagodást jelentett a művészi látásmódban és témában, másfelől magával hozta a sajátos nagybányai tájképfestészet beszűkülését, visszaszorulását is. Ezt kívánják ellensúlyozni a Véső Ágoston által, a festőiskola centenáriumi évében életre hívott Nagybányai Tájképfestő Telep művészei, akik előbb Magyarláposon, az utóbbi években pedig Felsőbányán vertek tanyát.

A természeti környezet a város jellegének, arculatának meghatározó értéke, többlete. A tóba dobott kő gerjesztette újabb hullám tágabb dimenzióba – a várost körülölelő természetbe – kíván elvezetni bennünket. A 2011. évi album találó címe – *Idők örökévalósága* – jelzi, hogy a történetiségen, az emberi emlékezet határán túl van egy állandó, a létünket „keretező” teremtett valóság: a természet. Nagybánya környéke, amint e kötet alcíme is jelzi – Tisza-, Iza-, Mára-, Visó-, Lápos- és Szamos-völgy, Máramarosi- és Radnai-havasok, Cibles- és Gutin-hegység –, rendkívül változatos világot tár elénk. Kalauzként Pop Ioan segít bennünket abban, hogy a sok-sok értékből ízelítőt kapjunk. Megörökítésére, felmutatására, a szövegen túl leginkább a fény-

képezőgép lencséje alkalmas. Deák László, Griga Krisztina és Madarassy Zsolt művészi fotói – a látvány művészi megörökítésén túlmenően – bennünket is a közvetlen megismerésre buzdítanak: induljunk sétára a Bányavidék és a történelmi Máramaros csodás birodalmába. Képeiken természetvédelmi régiók és parkok, felhőkbe nyúló hegyek, hűs vizű patakok és tavak, az UNESCO védelme alá sorolt népi építészeti emlékek, a románok, magyarok, ukránok, cipszerek alkotó/építő kultúrája, hagyományai „elevenednek meg”, tanúskodnak a természet, a táj, a helységek szépségéről, az ember és a táj szimbiózisáról, egymásba fonódott kultúrájáról.

Nagybányát, a Bányavidéket – Turctól Óradnágig –, amint nevükben is hordozzák, a bányászata tette ismertté. A régiót a zöld arany, a folyók vize teremtette belakható élettér mellett – ősidők óta – a föld mélyében rejlő kincsek kitermelése élte. Ha az előbbi a lét keretét jelzi, az utóbbi a létalapot teremtette meg, az egyik ősi mesterséget: a bányászatot. A 2012-es album találó címe is – *A mélységek csodái* – jelzi, hogy megalkotói ebbe, a külső szemlélő előtt rejtett világba, a bányászok sajátos arcukat hordozó településeire vezetnek el bennünket. Nagybánya és szűkebb környéke, valamint Felsőbánya, Kapnikbánya, Erzsébetbánya történelmét évszázadokon át a mélysíntek gazdag ásványlelőhelyei alapozták meg. A nagybányai – joggal mondható: világhíres – Ásványtani Múzeum és munkatársa, Ganța Valentin által összeállított, a múzeum közel húszezer darabot felölelő „kincseskamrájának” fotókon megjelenített ásványmintái, korabeli képek és fénymásolatok ismertetik meg velünk azt a csodát, amit a természet évmilliók alatt megteremtett. A bányászok joggal nevezik azokat *bányavirágoknak*. Varázslatos szépségük, változatos formaviláguk a természet, a mélység csodáit idézik elénk. A csodásabbnál csodálatosabb ásványdarabok – „szólóban” vagy egybecsoportosulás, másodlagos képződmények

révén – nem csupán gyönyörködtetnek, hanem egy mára sajnálatosan megszűnt/felszámolt iparág mementóiként állnak előttünk, leírhatatlan színvilágban, formaképződményben.

A tóba dobott kő legutóbbi hullámverése – a különösen értékes és üdvös kezdeményezés legfrissebb gyümölcse – a 2017-es album Felsőbányát állítja reflektorfénybe. A Máramaros Megyei Történelmi és Régészeti Múzeum munkatársai közreműködésével létrehozott kötet – *Mons Medius*, Felsőbánya illusztrált története – struktúrájában a nagybányaival azonos vonalvezetést követ. A történelmi kronológia megannyi határ- és szegletkőként jelzi az idők múlását, az első írott dokumentum születése idejétől, 1329-től a közelmúltig. A megidézett esztendő akár szétszórt gyöngyszemként tételezhető, amelyek a kétszáznál több, értő kézzel és körültekintéssel kiválasztott fotóval – okiratok fénymásolatai, portréképek, objektumok, tárgyak, tárgyi emlékeket, a természeti környezetet elénk idéző képek – együtt adják a színt és fényt, amelyeket Lucia Pop tanulmánya szó egybe, teljesíti ki előttünk a Bányahegy tövében épült város, a föld mélyének kincsét felszínre hozó, soknemzetiségű bányászközösség életét. Mily értéket? Arról csupán egy adatot idézünk: 1880 és 1911 között a város bányáiból 1224 kg arannyal és több mint 50 000 kg ezüsttel gazdagították az államkincstárt. Hogy aztán száz év múlva – 2006-ban, a bányák bezárásával – mindennek vége szakadjon, a város lakossága elveszítse a továbbfejlődés alapját biztosító erőforrást. Nehéz elfogadni, hogy az évszázadokon át, a megtorpanások ellenére szervesen fejlődő, önmaga erejéből újraeledő/gyarapodó, gazdag múlttal rendelkező közösség bizonytalan jövő elé kerüljön.

Az eddigi kilenc album a bizonyosság rá, hogy miként lehet egy prosperáló cég hírnevét egy, a saját profiltól eltérő szellemi régióban is növelni. Bizonyosság arra is, hogy miként lehet a cégnek otthont adó hely-

ségnek és régióknak is visszaadni valamit, javára hasznosítani azokat a talentumokat, amelyeket az isteni kegyelem nyomán, a kiváló üzleti érzék, a hozzáértés és a kitartó szorgalom gyümölcseként felvirágoztattak. Az eddigi kilenc album igazolta, hogy a menedzsment a szellemi értékkeremtés tartományában is otthonosan mozog: meg tudta szervezni, „hadrendbe” tudta állítani az *ES-albumok* megteremtését célzó koncepció kidolgozásához és kiteljesítéséhez olyannyira szükséges tudományos apparátust, amely avatottan lát munkához. Az ügy mellé tudta állítani a város és a megye illetékes intézményeinek – megyei történelmi múzeum, ásványtani múzeum, nemzeti parkok és természeti védett területek, ásványtani múzeum, állami levéltár – vezetőségét, tudományos munkatársait; a koncepciók és a tartalmi/tematikai vonatkozásban Véső Ágoston *Munkácsy-díjas* festőművész, továbbá Murádin Jenő, Nicolae Suciu és Szücs György jeles művészettörténészek segítségével jelentett gazdagodást; Pintér Zsolt a szerkesztés, a nyomdai előkészítés tekintetében a Pinter Visual műhely végzett kiváló munkát; a budapesti Demax Művek, majd a Print City Europe Zrt. nyomdaipari cégekben megtalálta azt a partnert, amely a gondolatot, a sok hónapos előkészítő munkát kiteljesítette, oly művet teremtett és tett az asztalra, amely a nyomdaművészet leg-szebb gyümölcseihez hasonlítható.

A gondolat, a tett, a csodálatra méltó albumok mögött – a tudományos igényesség és szakmaiságon túl – ott rejlik egy spirituális dimenzió is: a szeretettel, elkötelezetten, mély hivatástudattal végzett munka, az az emberi, személyes többlet, amit csak oly egyéniségek nyújthatnak, akik teljességgel azonosulni tudnak minden ötlettel, amely szülőföldjük, a tájhaza értékeit feltárni, tudatosítani és megőrizni hivatott; akik a maguk helyén, a létfenntartáson, a gyarapodáson túlmenően valóban szolgálni akarnak, a szó legnemesebb értelmében – embertársaik, a köz javára.

Mindenik album – remélhetőleg az elkövetkezők is – szellemi utazásra hív egy városba/régióba, annak tárgyi és szellemi értékuniverzumába. Az albumok visszavezetnek, kalauzunkká válnak sok évszázados múlt ösvényein, feltárják és tudatosítják bennünk természeti kincseit, megosztják velünk az emberi munka és alkotás gyümölcseit. A jó ügy hozadéka pedig: a megismeréstől a megszeretésig vezet. Az *ES-albumok* virtuális idegenvezetőinkké válnak Nagybánya, a Bányavidék, Máramaros történelmi levegőtől átítatott csodás földjén.

Máriás József

TÖRTÉNETI TANULMÁNYOK ERDÉLYRŐL, A PARTIUMRÓL ÉS NAGYVÁRADRÓL

A változatos tematikájú kiadvány Fleisz János harmadik tanulmánykötete, összességében pedig 19. önálló könyve. A kötet a szerző történetírói munkájának főleg utóbbi öt évébe ad betekintést. Az írások, tanulmányok, cikkek nagy többsége 2011-től kezdve készültek, amelyek többsége konferenciákon tartott előadás. Ugyanakkor tartalmaz kisebb részleteket előző, ma már nehezebben elérhető kötetekben közölt írásokból is.

A könyv célja az újabb várostörténeti, sajtótörténeti és társadalomtörténeti kutatások eredményeinek bemutatása, megismertetése és terjesztése. A válogatás igyekszik tükrözni a szerző utóbbi évekbeli tudományos munkásságát, témaválasztását, fő kutatási területeit. Változatosságuk a sokféle előadási helyszínnek és konferenciatematikának is tulajdonítható.

A szakmai vonulatai is megállapíthatók. Vannak benne város- és helytörténeti jellegű, az 1848–1849-es forradalom személyiségeihez kötődő, regionális kutatásokat bemutató, Erdélyre, a Partiumra és a Bánságra vonatkozó, valamint sajtótörténeti

IPOLYSÁG TÖRTÉNETE DIÓHÉJBAN

írások. Ez alapján a könyv öt nagy fejezetre oszlik: Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc személyiségei; Nagyvárad városfejlődése, korszerűsödése és jelentősége; Nagyvárad a XX. században; Városhálózat, regionális fejlődés és identitás; A magyar sajtó történetéből Erdély, a Partium és a Bánság térségben.

A kötet számos új ismeretet, újabb kutatási eredményt közöl, többek között foglalkozik az aradi vértanúk nagyváradai kötődésével, különös tekintettel Nagysándor Józsefre, a vár szerepével Nagyvárad fejlődésében az évszázadok során, Nagyvárad helyével a városhierarchiában a középkortól napjainkig, valamint Nagyvárad piaci funkcióinak változásaiival a XIX. és XX. században. Vizsgálja Nagyvárad történetének kevésbé ismert időszakait is, például 1940–1944 vagy 1945–1989-et. A könyv gerincét képező történeti fejezet elsősorban a városról szól. A szerző taglalja az erdélyi, partiumi és bánsági városfejlődés XX. századi sajátosságait, valamint az erdélyi és nagyváradai sajtó történetének 1940–1944 közötti szakaszát. Utóbbi két irány különösen jelentős, hiszen a regionális kutatások Erdélyben, a Partiumban és a Bánságban nem túl elterjedtek, pedig az ilyen jellegű megközelítések sok fontos következtetésre adnak alkalmat. A sajtótörténeti kutatás pedig különösen mostoha terület, kevés az összegző mű és kiadvány, ráadásul a tárgyalt időszakot rendszerint elkerülik, vagy összemoszák az egész két világháború közötti szakasszal. A kötet tartalmazza a szerző megjelent önálló köteteinek a felsorolását is.

Az írások egyértelműen hozzájárulnak Nagyvárad, a Partium és Erdély történetének jobb megismeréséhez, a történelmi összefüggések megértéséhez.

(Fleisz János: Városfejlődés, regionális átalakulás. Nagyvárad, Partium, Erdély. Litera Print–Sapientia Varadiensis Alapítvány, Nagyvárad, 2016. 256 oldal)

Dukrét Géza

A 2017. szeptember 13–17. közötti XXXVI. Honti Kulturális Napok alkalmából újabb kiadványt vehettek kezükbe az Ipolyság helytörténete iránt érdeklődők. Dr. Márton István *Ipolyság dióhéjban* című, fotókkal és történelmi képeslapokkal gazdagon illusztrált munkája ezúttal két nyelven, magyarul és szlovákul foglalja össze a város történelmét. A kiadvány a *Történelmi zsebkalauz* alcímet kapta, jelezve, hogy a már több helyen publikált anyagokkal csupán érintőlegesen foglalkozik. A szerző előszavában is hangsúlyozza, hogy „*törpe helytörténeti lexikont*” szándékozott közreadni, amely segítségül szolgálhat „*a bővebb ismeretforrások keresésénél*”.

A könyvben a nyelvi megoszlás az adott témakörök szerint váltakozik. A dátum szerinti történelmi összefoglalót a jelentős és jellegzetes épületek, valamint kültéri szakrális emlékek felsorolása, utcák szerinti megjelölése, illetve a város fejlődését meghatározó tényezők összefoglalása követi. Külön szakaszban kaptak helyet a második világháború utáni újjáépítés folyamatát és a közművesítés, az úthálózat stb. modernizálását szemléltető adatok. A két háború közti időszak kulturális életének helyszíneit, illetve a sportolási lehetőségeket tárgyaló szakasz egyúttal a könyv helytörténeti szempontból különösen értékes fejezetét is megnyitja, amelyben az író egy képzeletbeli séta segítségével az egész városon végigvezeti az olvasót, felsorolva és röviden bemutatva az útba eső épületeket, intézményeket és üzleteket. A következő fejezetbe került az iparosok, a mezőgazdasági üzemek és vállalkozók, illetve az egyéb polgári foglalkozások, valamint a már lebontott utcák és épületek rövid összefoglalója. A zárófejezet a többször átnevezett utcák táblázatát tartalmazza, kiegészítve a névadók rövid ismertetésével.

A téma iránt érdeklődőknek a szerző a forrásmunkák felsorolásánál nyújt tájékoz-

tatást az Ipolysághoz kapcsolódó helytörténeti jellegű kiadványokról. A borítót Antal Gábor ipolysági grafikus tervezte, s már megfogalmazása is jelzi, hogy a könyv egy közeljövőben megjelenő, újabb helytörténeti publikáció testvérkiadványaként látott napvilágot.

(*Márton István*: Ipolyság dióhéjban. Történelmi zsebkalauz. KT Könyv- és Lapkiadó Kft., Komárom–Ipolyság, 2017. 154 oldal)

B. Szabó Márta

RÉGÉSZETI OLVASÓKÖNYV KŐSZEGRŐL

Hiánypótló és újszerű kiadványt kaptak 2017. szeptember elején a kőszegi általános iskolák felső tagozatosai és a középfokú oktatási intézmények diákjai. Ajánlott olvasmány, ami messzemenően segíti a történelmi, földrajzi ismeretek bővítését, megalapozza az egészséges lokálpatriotizmust és a sokszor misztikusnak ható régészet világát a hétköznapi ember számára is érthetővé teszi.

A szerző, Ilon Gábor a régészet varázsára legfogékonyabb korosztályt célozza meg, egy kicsit azért, mert valamikor ő is Bándi Gábor Velem–Szent Vid-hegyi ásatásán tizenéves diákként vett részt. Ilon Gábor vérbeli régész és vérbeli pedagógus – aki több mint 100 ásatás, közel 150 régészeti önálló tanulmány és 8 könyv, folyóiratok, évkönyvsorozatok szerkesztésével, a szombathelyi főiskola katedrájával háta mögött, a régésztechnikus-képzés megálmodója és 20 évig vezetője, irányítója –, szinte elvárászosolja az olvasót.

A kötet két könyvből áll. Az „első könyv” Bozsok, Cák, Kőszegszerdahely, Velem régészeti örökségét ismerteti. Tíz „epizód és kirándulás” során időben és térben jól elkülöníthető, a legfontosabb lelőhelyeket ismerteti. Egy konkrét lelőhely – Pogányrét – terepbejárásával indul, a velemi Szent Vid-hegyen élő bronzkori „isteni kovácsok”

és a korabeli kincsfelhalmozások, a vaskori ember életét, a szkíta harcosok testfestéseit megismertető epizód után az erősített város, majd a Bozsok és Bucsú közelében feltárt római kori vízvezetékek, a hunok emlékei (báró Miske Kálmán 1902–1903. évi ásatásai alapján) következnek. A 9–10. epizód a térség védműveinek, várainak és középkori templomainak történetével foglalkozik, végül az utolsó fejezetben a lelőhelyek megőrzésére, hasznosítására tesz javaslatot.

A „második könyv” Kőszeg város régészeti örökségével foglalkozik. A 11 „epizód és kirándulás” során képet kapunk a közmúlt ásatásainak eredményeiről: *Howyan dolgozik a régész a városban?* – *Késő bronzkori sarlók az Ördögtányérből* – *Szkíta harcos lándzsája* – *Késő vaskori falu a mai Főtér alatt* – *Római kori és honfoglaló őseink emlékei a Gyöngyös-patak mentén* – *Az Óház* – *A város és a Jurisics-vár kialakulása és története*. Az utolsó kiránduló-epizódot a szerző a Jurisics téri egykori Szent Katalin-temetőkápolna alapfalainak, a körülötte lévő temető feltárásának, a leletek alapján a késő középkori életmód bemutatásának szenteli.

A végső fejezet külön kötetet érdemelne. Fontos kérdéseket taglal; a régészeti kulturális örökség fogalma, kötelességünk a múltért a jelenben a jövőnek, miképp őrizhető, hasznosítható egy-egy érintett ingatlan, kik az ingó örökség őrzői, a turizmus szempontjából hogyan hasznosíthatók az ismert objektumok.

Az esztétikus, közel 200 ábrával (tipográfus Trifusz Péter), fejezetenkénti irodalomjegyzékkel ellátott könyvet lapozva óhatatlanul leragadhat az olvasó egy-egy fejezetnél. Nem szabadul, amíg alaposan végig nem olvassa. Aztán újragondolva már a lelőhelyeket is látni akarja; közben a kötet észrevétlenül értékes, nélkülözhetetlennek tűnő társává válik. Néhány epizód után a továbbiak már automatikusan következhetnek, majd megfogalmazódhat a nagy terv: régész, történész akarok lenni!

Őszintén remélem, hogy Ilon Gábor a kőszegi utánpótlást ezennel megalapozta. Jó lenne, ha példája sok helyen találna követőkre!

(*Ilon Gábor*: Kőszeghegyalja régészeti örökségének olvasókönyve. PannonKÖR Füzetek 5. Pannon Kulturális Örökség Egyesület, Kőszeg, 2017. 268 oldal. 2. kiadás)

Gy. Lovassy Klára

EGY HÉZAGPÓTLÓ VALLÁSTÖRTÉNETI MONOGRÁFIÁRÓL ÉS SZERZŐJÉRŐL

Az Alsó-Ipoly menti Vámosmikolán él a perőcsényi születésű dr. Koczó József nyugalmazott tanár és helytörténeti kutató, e vidék mindenese. Hosszú időn át a helybeli általános iskola pedagógusa, illetve igazgatója volt. Az intézményben egyfajta kutatóműhelyt hozott létre: diákjaival gyűjtötte a helytörténeti emlékeket, a népi hagyományokat; gondozta a jeles személyiségek sírhelyeit, feltárta a műemlékek múltját, s e témakörben még sok egyéb hasznos munkát végzett.

Dr. Koczó József azonban nemcsak a terepen valószínűleg eredményes kutató- és feltárótevékenységet, hanem a saját maga által létrehozott szellemi műhelyből sok-sok publikációt, szaktanulmányt, könyvkiadványt is közzétett. A tudós kutató szinte mindent önmaga végzett: járta a terepet; figyelt, jegyzetelt és fotózott; összegyűjtötte a szakirodalmat, felkereste a levéltárakat. Aztán megírta publikációit, köteteit, előkészítve azokat a kiadásra. Majd pályázott, szponzorokat keresett, s megjelentek munkái, miközben előadóként is járta a vidéket. De részt vett és előadott színvonalas rendezvényeken, konferenciákon is.

Tudatosítva, hogy a feltárt kincsek csak akkor válhatnak értéké, ha azokat kutatójuk közreadja, nem várt a kiadók bábás-

kodására, beindította a *Honti Füzetek* sorozatot, amelynek legtöbb darabját maga írta, szerkesztette, s jelentette meg. E kis füzetek után mára már több vastkos tanulmánykötete is napvilágot látott. Közülük a legfrissebb *A helvét hitvallás Palócföldön* című, közel félezer oldalas vallástörténeti monográfia. A könyvet a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye adta ki a reformáció 500. évfordulója alkalmából. A kiadvány hátlapján olvassuk az alábbiakat: „A szerző mintegy negyedszázada foglalkozik a Börzsöny-vidék, Alsó-Ipoly mente vallás és egyháztörténetével, így a környék középkori keresztény egyházaival, Árpád-kori templomos helyeivel, de protestáns felekezetinek emlékeivel, múltjával is”.

A mostani kötetet tulajdonképpen egy mára eltűnt kálvinista vallásközigazgatási egység, a Drégelypalánki Református Egyházmegye történetével foglalkozik. A 400 éve alakult egyházmegye történetét eddig ilyen értelemben, illetve ilyen alaposan és ilyen mélységben még senki sem dolgozta fel. Azért is nevezhető e munka hézagpótlónak. Koczó Józsefnek sem volt könnyű dolga, hisz sokat kellett kutatnia a megbízható adatok, források után, míg összeállt az általa felvázolt kép, vallástörténeti tabló, ami megítélésem szerint jól sikerült. A szerző négy nagyobb fejezetbe – *Virágzó, hanyatló és pusztuló eklézsiák a 16–18. században*; *A hitvallás szabad gyakorlásának útján*; *Ideje van a keresésnek és ideje a vesztésnek*; *A Drégelypalánki Református Egyházmegye történeti adattára* – tagolva tárja elénk kutatómunkájának eredményeit. Koczó József érdeme, hogy témáját nagyobb vallástörténeti összefüggésekbe ágyazva vizsgálja, fejti ki. Miközben felvillantja az országos vallástörténeti mozgalmak lecsapódásait az adott régióban, kellő érzékkel és nagy körültekintéssel tárgyalja, mutatja be az egyes eklézsiák mindennapjait, sikereit és problémáit. Ír a gyülekezeti életről, a lelkészek egyéb tevékenységéről, a templomok sorsáról, állapotáról. Itt-ott megvizsgálja a gyülekeze-

ti jegyzőkönyveket; több máig is tevékeny eklézsiát maga is felkeresett, hogy pontos képet kapjon azok életéről, mai helyzetéről is. A kötetet terjedelmes jegyzetapparátus, a felhasznált irodalom gazdag tárháza egészíti ki. S megtaláljuk a fogalmak és archaikus kifejezések magyarázatát is. A kiadvány elsősorban a vallástörténettel foglalkozó szakemberek számára lehet nélkülözhetetlen forrás, de izgalmas adatanyagot szolgáltat a helytörténészeknek is. Mindamellett pedig a laikus olvasó is talán benne izgalmas részeket, fontos információkat.

(Koczó József: A helvét hitvallás Palóc-földön. Fejezetek a Drégelypalánki Református Egyházmegye történetéből 1615–1952. Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye, Budapest, 2017. 490 oldal)

Csáky Károly

TANULMÁNYKÖTET A BÁRÓ PODMANICZKY CSALÁDRÓL

Gurka Dezső már egy sor értékes könyvet megjelentetett a Gondolat Kiadó gondozásában, amelyek mind a XVIII. század végi, XIX. század eleji magyar–német kulturális kapcsolatokkal foglalkoznak. Ezeknek a könyveknek közös sajátosságuk, hogy egy általános filozófiai és kultúrtörténeti háttér előtt különös részletességgel foglalkoznak a természettudományok, különösen a földtudományok terén létrejött kölcsönhatásokkal.

Ez a kötet a sok tekintetben kettős kultúrájú, evangélikus báró Podmaniczky család közvetítő és hazai kultúraszervező szerepével foglalkozik néhány kimagasló családtag életútjának és munkásságának bemutatásával.

A kötet bevezető tanulmányában Poór János, az ELTE történelemprofesszora rámutat, hogy a XVIII. század elmaradott Magyarországon még leginkább az arisztokrácia egy felvilágosultabb és világot

látott része volt abban a helyzetben, hogy a fejlettebb nyugati kultúra színvonalára eljusson, és azt a hazai viszonyok között is művelje. Ezek közé a családok közé tartoztak a Podmaniczkyak is. Az egyes tanulmányok megmutatják ennek a folyamatnak a fennmaradt emlékeit, így például Podmaniczky Sándor tanulmányútján keletkezett emlékkönyvét, Podmaniczky József utazásáról készült útinaplót, amelyek a műveltség forrásairól, az egyetemekről és a kiterjedt társadalmi kapcsolatokról tudósítanak. Erre utalnak a család könyvtárában fellelt mezőgazdasági szakkönyvek is, és kortársak, többek között Kazinczy Ferenc tudósításai Beleznay Miklósné Podmaniczky Anna otthonában rendezett vendégségekről, amelyeket kis túlzással „irodalmi szalonnak” is lehetett nevezni. Az újabb kutatások derítették fel, hogy a nagy német természettudós, Alexander von Humboldt két alkalommal tett kisebb kirándulást Magyarországra területére, egyszer 1797-ben Bécsből Sopronig, másodszer 1811-ben Pozsonyig jutott el, és mindkét alkalommal egy Podmaniczky volt a kísérője. A németországi eredetű, de hazánkban is elterjedt pietista kegyesség szép magyar nyelven írt, őszinte hitről tanúskodó példája Podmaniczky János testamentuma, amely inkább a családjának szóló lelki tanítás, mint anyagiakról intézkedő végrendelet.

A könyv különösen részletesen foglalkozik Podmaniczky Károly (1772–1834) különleges, romantikus alakjával. Tari Lujza tanulmányából megtudhatjuk, hogy jó kapcsolatot ápolt Carl Maria von Weber német zeneszerzővel. A Weber műveiben fellelhető magyar zenei motívumok az ő közvetítő szerepének tulajdoníthatók. Podmaniczky Károly a bányászati tudományokban, különösen a mineralógiában játszott kimagasló kultúráközvetítő szerepet. Ezzel a kérdéssel a kötetet szerkesztő Gurka Dezső és Papp Gábor, a Természettudományi Múzeum Ásvány- és Kőzettárának vezetője foglalkozik részletesen.

**MOZAIKOK AZ EGYED ANTAL
HONISMERETI EGYESÜLET
NEGYEDSZÁZADOS
MŰKÖDÉSÉBŐL**

Gurka Dezső leírja, hogy szászországi tanulmányútja alatt Podmaniczky Károly a német szellemi élet vezető alakjaival került személyes kapcsolatba. Ezek között volt Goethe, és Schiller, a filozófusok közül Hegel és Schelling, akitől magánórákat is vett, valamint az említett Weber. Haláláig levelezett Werner professzossal, akitől Freibergben tanult, és akit – saját szavai szerint – ugyanúgy gyászolt, mint saját felesége, Julie halálát. Wernernek a házasságában is része volt, ő mutatta be Podmaniczky Károlyt freibergi professzortársának, Charpentiernek, akinek a lányát, Julie von Charpentiert később feleségül vette.

Papp Gábor tanulmánya Podmaniczky Károly bányászati és ásványgyűjtői munkásságát részletezi. A selmecbányai Bányászati Akadémiát végezte el, majd 1798–1812 között különböző bányahivatalokban szolgált. Erre az időre esik hosszabb tanulmányútja is Szászországban 1802–1804 között. Hazajövele után először a Bánságba került, majd Nagyszebenben lett kincstári tanácsos. Az állami szolgálatból való visszavonulása után német feleségével a családi birtokon, Aszódon telepedtek le. Házuk a magyarországi német nyelvű, de magyar érzelmű kulturális élet egyik központja lett. Felkérték az evangélikus egyház dunántúli főfelügyelői tisztségére, amit haláláig töltött be. Gazdag ásványgyűjteményt hozott létre, amely halála után a Nemzeti Múzeum tulajdonába került. Ennek katalógusa ma is megvan, de az anyag 1956-ban a tűz áldozata lett.

A könyv beszámol arról is, hogy Aszódon a kastély, annak parkja, a családi sírbolt, valamint a család által támogatott evangélikus egyház ma is őrzi a család emlékét. Az egyház adott otthont 2015-ben a könyv alapjául szolgáló tudományos szimpóziumnak is.

(A báró Podmaniczky család szerepe a 18–19. századi magyar kultúrában. Szerk.: Gurka Dezső. Gondolat Kiadó, Budapest, 2017. 264 oldal)

Viczián István

A Tolna Megyei Egyed Antal Honismereti Egyesület 2017. október 7-én Szekszárdon, a Babits Mihály Kulturális Központ Csata-termében rendezte meg fennállásának 25 éves jubileumát és XVIII. Megyei Honismereti Találkozóját. A 2017-es év első elnökségi ülésén határoztuk el, hogy erre az ünnepségre egy tiszteletkötetet jelentetünk meg, amelyben emléket állítunk az egyesület negyedszázados fennállásának, igyekszünk sokoldalúan bemutatni szervezetünk alapítóinak, jelenlegi tagjainak, elnökeinek több évtizedes áldozatos munkáját. Sokat tanakodtunk, hogy milyen formában tudjuk legméltóbban bemutatni azt a sokrétű munkát, amit e közösség végzett az elmúlt évtizedekben Tolna megye számos helytörténeti értékének kutatása terén. S az együttműködésünk révén megfogalmazódott, hogy egy olyan kiadványt szeretnénk készíteni, amelyet minden egyesületi tag, önzetlen patrióta magáénak tud érezni, megtalálja benne az ő kis közösségében végzett munkájára történő visszaemlékezést. A jubileumi eseményen, a könyvbemutatón több mint nyolcvan jelentek meg, a Honismereti Szövetség képviselői, tagjaink, barátok, ismerősök, a rendezvény támogatói. S nagy örömünkre, a sokoldalú támogatásnak köszönhetően, a rendezvényen minden tagtársunk kézbe vehette ezt a csodálatosan szerkesztett, jól átgondolt, több mint másfélszáz oldalas könyvecskét.

A programok sorában dr. Dobos Gyula István, a 151 oldalas jubileumi kiadványunk szerkesztője mutatta be a könyvet, melynek címe: *Negyedszázad 1992–2017. Mozaikok a Tolna Megyei Egyed Antal Honismereti Egyesület életéből*. Külön szeretném köszönetemet és hálámat kifejezni a kiadvány szerkesztéséért dr. Dobos Gyulának, elnökségi tagunknak, aki szabadidejét nem kí-

mélve, szívvel-lélekkel dolgozott az elmúlt hónapokban. A könyv a Séd Nyomda Kft. impozáns kiadványaként látott napvilágot Katona Szilvia ügyvezető elnök és munkatársai, mindenekelőtt Dombi Viktória tipográfiai tervező munkájának eredményeképpen. A kötet felelős kiadójaként, jelenlegi elnökként a szerkesztővel hónapokig dolgoztunk azon, hogy nyár végére ez az impozáns kötet teljessé váljon. Néhány egyesületi tagunk az anyaggyűjtésben és a rendszerezésben segített bennünket, mindenekelőtt Horváth Endréné és Frey Dóra.

A kötet első három írása az elnöki előszó, illetve a rendezvény két fővédnökének ajánló írása. Ezeken az oldalakon Ács Rezső, Szekszárd Megyei Jog Város polgármestere és Fehérvári Tamás, a Tolna Megyei Önkormányzat Közgyűlésének elnöke biztatják az olvasókat, hogy szeretettel forgassák e kötetet, hiszen az 1992-ben alakult szervezetnek mindig is nagy szerepe volt lakóhelyünk múltjának kutatásában, s ez egyesület nagyon aktívan van jelen a város és a megye vérkeringésében.

A történeti áttekintő írások szerzője Kaczián János és dr. Gesztesi Enikő. A 25 év történetét két egységre bontottuk. Az alapító elnök (dr. Szilágyi Mihály) és a második elnök (Kaczián János) összesen 21 éves elnöki teljesítményét elemző munkáját Kaczián János készítette el, majd a következő időszak bemutatását a jelenlegi elnökként végeztem el. A két elnök – tudatosan előre nem egyeztetve – más szemszögből közelítette meg az általa vezetett időszakot, s ez is adja az érdekességét az alkotásoknak. Egyben állapodtunk meg: mindenkit szerettünk volna megemlíteni, aki valamit is tett ebben az időszakban az egyesületi mozgalom terén. Kaczián János a fontosabb tevékenységi körök keretében számolt be az egyesületben történekről, majd az 1992 és 2013 júniusa közti egyesületi élet kronológiáját készítette el. A második egységben jelenlegi elnökként beszéltem az egyesületi szervezeti életről és a mindennapokról.

Tematikus egységekre bontva mutatom be – közgyűlések, országos, megyei rendezvények, megyei találkozók, honismeret napi rendezvények, diákmunkák, egyéb rendezvényeink, vállalásaink – az elmúlt 4–5 év vállalásait, örömeit. A két írást fényképek, meghívók teszik érdekesebbé, ugyanakkor a kötet szerkesztője az elnöki beszámoló végére helyezett egy 16 oldalas, színes, szépen válogatott, a megye minden fontos régiójának egyesületi tevékenységét illusztráló fényképgyűjteményt.

A következő oldalakon felsoroltuk a 17 alapító tagot, az olvasó áttekintheti az egyesület jelenlegi tagjainak (129 egyéni, illetve pártoló tag) névsorát. Ehhez az egységhez kapcsolódóan olvashatóak azok az írások, amelyek sokszor szívbemarkolóan mutatják be, hogy hogyan kerültek kapcsolatba a tagjaink a honismereti munkával. Ennek a fejezetnek a címe *Találkozásom a honismerettel*. Az elnökség az egyesületi élet múltjában vagy jelenében különösen fontos szerepet vállalt vagy vállaló 12 felnőtt tagot – dr. Benkó András, Bodó Imre, dr. Dobos Gyula István, Fábíán Andrásné, dr. Gesztesi Enikő, Kaczián János, dr. Kiszler Gyuláné Farkas Éva, dr. Nagy Janka Teodóra, Renkecz József, Szabadi Mihály, dr. Szilágyi Mihály, dr. Szóts Zoltán – kért fel arra, hogy mutassák be példaértékű, áldozatkész munkájuk motivációit. Rajtuk kívül bemutattuk két gimnazista, Gujás Enikő és Vecsei Vivien, a Szekszárdi Garay János Gimnázium honismereti szakköri tagjainak írását is, akiknek már két alkotása jelent meg a Honismeret 2016-os, illetve 2017-es évfolyamában.

A könyvben ismertetjük az évek során elhunyt tagjaink (18 fő) névsorát, majd bemutatjuk a közösségünkben végzett tevékenységüket is. Megemlékezünk az egyesület vezető tisztségviselőiről, az elnökség tagjairól, a Pénzügyi és Ellenőrző Bizottság tagjairól, a könyvelőkről és a pénztárosokról. A honismereti munkáért Tolna megye kitüntetettjeinek (*Bél Mátyás – Notitia Hungariae*

Emlékermesek, emléklaposok, Egyed Antal-díjasok) felsorolását is nagyon fontosnak tartotta az elnökség. Ezt tekintheti meg az olvasó a könyv IX. fejezetében.

A következő nagyobb egységben tagjaink mutatkoznak be – 88 jelenlegi és három egykori tagunk –, 10–20 sorban adatlapszerűen számolnak be honismereti tevékenységükről, publikációikról, díjaikról, mindazokról, amiket magukkal kapcsolatban fontosnak tartanak. Ezeket az egyesületi tagok írták meg, s a legtöbben hozzájárultak, hogy fényképet is közöljünk róluk. Érdekesek a leírások abból a szempontból, hogy ki mit emelt ki magáról, környezetéről, ezek tartalmas szubjektív írások. A könyv végén található az egyesület tagjainak honismereti munkáiból készült válogatott bibliográfiája (1994–2017), ami dr. Gere Lászlóné dr. Vizi Márta alkotása. Az elnökségi tagunk minden tagtársunktól igyekezett 2–3 olyan munkát kiemelni, amelyek a honismereti mozgalmunk, kutatásaink szempontjából fontosak, jelentősek.

Érdekes színfoltja a könyvnek a hátsó borító, amelynek belső oldalán egy térkép található azokkal a helyekkel, amelyekhez az egyesületi tagjaink köthetők. S a hátsó borító külső oldalán stílusosan alkalmazkodva a címhez (*Mozaikok...*), remek ötletként, mozaikszerűen a könyvben megjelenő tagjaink kis fényképei láthatóak.

S végül, miről is tanúskodik e kötet? Arról, hogy a megyei honismereti munka összefogása céljából létrejött 25 évvel ezelőtt egy kis csoport. E csoport mára több mint 100 tagú közösséggé bővült, akiknek önzetlen feltáró, publikáló, hagyományőrző és hagyománymentő munkája révén folyamatosan gazdagodik Tolna megye, gyarapodnak a megye községei és városai. Patrióta tagjaink, támogató közösségeink szakszerűséggel, megszállottsággal, s nagy szakértelemmel kutatnak, dolgoznak, példát mutatva az ifúságnak, a leendő tagoknak.

Fogadják szeretettel az olvasók ezt a kötetet, s merítsünk együttesen erőt, töltőd-

jünk fel lelkileg az Augusz Antal hívására négyszer Szekszárdon járó Liszt Ferenc sorraiból: „Nem lehet más igényem, csak hogy a művészet és a magyar hon jóakarató, buzgó szolgája legyek.”

(Negyedszázad 1992–2017. Mozaikok a Tolna Megyei Egyed Antal Honismereti Egyesület életéből. Szerk.: Dr. Dobos Gyula István. Séd Nyomda Kft., Szekszárd, 2017. 151 oldal)

Gesztesi Enikő

KÉT KÖNYV A JÁSZOK EGYESÜLETÉRŐL

Közel egy évszázad telt el a Jászok Egyesületének első megalakulásától, ám a Jászságban élők és az onnan elszármazottak összetartozását egyesületük működésének 44 esztendősen kényszerű szüneteltetése sem ingatta meg. Az egyesület történetét bemutató két kötet maradandó ismereteket, értékes olvasmányt nyújt a jászságiak szülőföldszerepéről, töretlen hagyományörzésükről, helyi közösségeikről. Mindkét kötet megjelenését az OTP Bank és a Jászok Egyesülete támogatta. Köszönet érte!

A szerző-szerkesztő dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna és férje, dr. Suba György áldozatos kutatómunkájának eredményeként az olvasó olyan érdekes és lebilincselő olvasmányt vehet kezébe, amelynek kiemelkedő a művelődéstörténeti forrásértéke. A szerzőt levéltári iratok, a hajdani egyesületi tagok vagy leszármazottaik által megőrzött dokumentumok, fényképek segítették a hiteles történelmi feldolgozásban. A kiváló minőségű dokumentumközlések, az egykorú és archív fotók a kíváncsi olvasó és a kutató figyelmét irányítják, ösztönzik a szöveges tartalom részleteinek megismerésére. Igen, bele kell merülni a részletekbe, mert a figyelmes olvasó különleges művelődéstörténeti adalékokat talál, s nem csak jászsági vonatkozásban. Közülük csupán a Jászapátiban megtartott főköttős jászbárlól

beszámoló újságcikk részletét emelem ki. A cikket a szerző képként és betűhív leírásban is közli könyvében. „Ez a »fékető« – ahogy erre felé nevezik – adja meg a bál karakterét. Arany vagy ezüst pikkelyekből, esetleg csipkéből készült díszes kontytakaró ez, a szélén selyem szalaggal. Ezelőtt – nem is régen – még általános szokásban volt a jász földön, hogy az esküvő után a menyasszonytánc végeztével levették a koszorút az újdonsült menyecske fejéről s asszonnyá koronázták a csillogó-villogó »kerepényes«-sel. [...] én az öreg Vágó Pali bácsival, az itt élő hírneves jász festővel diskuráltam. Az öreg úr a jász-kérdés egyik legalaposabb ismerője, a »jász jogok« egyik legfanatikusabb harcosa.” A rövid kiemelés igazolja, hogy a könyv egyaránt aranybánya a néprajz, a történelem, a művelődéstörténet kutatói számára.

A kötetből megismerhetők az egyesület alapítói, megalakításának körülményei, hiteles képet kaphatunk a korról, a jászsági polgárság mentalitásáról, viselkedési és öltözködési kultúrájáról, a jászok összetartozásának megnyilvánulásairól. A függelék forrásértékű adatokkal, névsorokkal egészíti ki a kiváló munkát. A történelmi áttekintést szerzői zárszó, orosz, angol, német nyelvű összefoglalás zárja. A hitelességet erősíti a részletes forrás- és rövidítésjegyzék, a tájékozódást pedig személynévmutató és helynévmutató segíti.

A körülmények úgy alakultak, hogy Suba Györgyné köteténél egy évvel korábban jelent meg az a könyv, amely a Jászok Egyesületének második korszakát mutatja be.

Az olvasó figyelmét az első pillantásra megragadja a könyv elején elhelyezett két kép, az egyik Jászberényben, a Jász Múzeumban látható Jász Kürt ábrázolása, a másik Budapesten egy emléktábláról készült, amelyet dr. Czettler Jenő (Jászárokszállás, 1879–Budapest, 1953) agrárközgazdász egyetemi tanár, akadémikus, a képviselőház alelnöke, a felsőház tagja, a Jászok Egyesületének elnöke tiszteletére 1991-ben helyeztek el.

A két tárgyfoto előre vetíti a várható tartalmat, amelyből az olvasó bizonyosságot kap a jászságiak történelem- és hagyománytiszteltéről, nagyjuk megbecsüléséről. A szerző-szerkesztő, aki a Jászok Egyesületének 25 éve ügyvezető elnöke, mindenekelőtt szól a negyedszázad alatt megtartott egyesületi rendezvényekről. Az újjáalakulást követő esztendőől az általuk kiadott *Hírlevél* feladata volt, hogy „intézményes kapcsolatot teremtsen az otthon élő, s a hazában-világban szétszóródott jászok között”. Az első ötven számot nyomtatott formában jutatták el a tagsághoz, 2005-től azonban elektronikus formában, a Jászok Egyesülete honlapján elérhető mindenki számára. A kötet 75 *Hírlevél* legérdekesebb közleményeiből ad válogatást. Olvashatunk az 1995-től évente mindig más jászsági településen rendezett Jász Világtalálkozókról, a települések hagyományörző tevékenységéről, egyesületeikről, s a vezető szerepet betöltő budapesti székhelyű Jászok Egyesületével kialakított kapcsolatrendszerükről.

A negyedszázad alatt az egyesület és „A Jászságért” Alapítvány csaknem száz kiadvány megjelenését támogatta. Az így kiadott könyvek között több olyan történelmi, néprajzi feldolgozás reprintje található, amelyek tudományos értéküket napjainkig megtartották, forrásközléseik pótolhatatlanok.

A Jászok Egyesülete – amint az ismertett kötetekből megtudható – Budapesten és a Jászságban mindenkor nagy figyelmet fordított az emlékőrző kultikus helyek kialakítására, ahol a helységek lakossága leróhatja tiszteletét a nagy elődök előtt. Az idők során 36 tagszervezet csatlakozott a budapesti egyesülethez, amelynek példaadó és támogató figyelme az egész Jászságra és elszármazottjaikra kiterjed. A tagság szakmai sikereinek, a jászsági eredmények elismerésének a régió minden településén örülhettek, s hogy az eredményeket mások is megismerhessék, arról a szerző évenkénti csoportosításban közreadott ismertetése gondoskodik.

A Jászság legnagyobb elismerését hivatott kifejezni az 1992-ben alapított *Jászságért Díj*, amelyet mindenkor a Jászok Világtalálkozóján vehet át az arra érdemes személy. A díj összege „A Jászságért” Alapítványt támogató OTP-nek köszönhetően alapítása óta folyamatosan növekedett, 2008-tól egymillió adómentes forint. A kitüntetett a díj részeként átveheti Ördög Margit gyönyörű tűzzománc kispasztikáját, amely a Jász Kürt egyik motívumát ábrázolja. A szerző bemutatja mindazok munkásságát, akik az idők során kiérdemelték a rangos elismerést.

Nem hagyható említés nélkül a könyv szép megjelenése, a gondos tipográfiai és grafikai tervezés, a kiváló nyomdai kivitelezés és az információkban gazdag képanyag. A könnyebb tájékozódást, a szélesebb körű megismertetést névmutató és idegen nyelvű összefoglalók segítik.

A Jászok Egyesületét bemutató mindkét kötetet jó szívvel ajánlom mindazok figyelmébe, akik értéknek tartják az elődök megbecsülését, történelmi hagyományaink megismerését, figyelemmel kísérik egyesületeink működését és szerepüket a közösség formálásában, kultúránk megőrzésében.

(*Dr. Dobos László*: Adószai vagyunk szülőföldünknek. A Jászok Egyesülete és „A Jászságért” Alapítvány első negyedszázada 1990–2015. Kiadja „A Jászságért” Alapítvány, Budapest, 2016. 142 oldal; *Dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna*: Jászok Egyesülete Budapesten 1921–1946. „A Jászságért” Alapítvány, Budapest, 2017. 260 oldal)

Bánkiné Molnár Erzsébet

DEBRECENI ÉLCLAPOK

Gellér Ferencné könyvét a debreceni olvasó ismerősként veheti kézbe. A *Dongó*, mint a szatirikus lapok igazságosztó „manója” csaknem egy évszázadon át a debreceni tudat élő része volt, emléke, ha el is halványult, nem halt ki napjainkban sem. Mint a fülszövegben olvassuk, nevét nemcsak új-

ságok viselték, de naptárak, írók, szerkesztők, vers és színtársulat is. Az alcím – *Fejezet a debreceni élclapirodalom történetéből (1861–1915, 1953 és 1956)* – mindenki számára világossá teszi, hogy egy sajtótörténeti részmonográfiát tart kezében, ezt a címlapon egy reprodukció képileg is megerősíti, amely a *Dongó* nevű élclapok bemutatására vállalkozik.

A szerző már korábban is közelített a témához, s mindig új ismereteket hozott felszínre. Ezúttal csak *Az ismeretlen Tóth Árpád* című dolgozatára utalunk, amely irodalomtörténeti nyereség, lényeges hozzájárulás a fiatal Tóth Árpád debreceni működésének megismeréséhez annyiban, amennyiben a szerző bebizonyította – a Székely Imre nevéhez fűződő *Dongó*-forrás alapján –, hogy a debreceni újságíró az eddig ismert bökverseken, humoros rögtönzéseken kívül jóval több szöveg szerzője.

Gellér Ferencné mostani vállalkozása ismét az újdonság erejével hat, mert szintézist teremt egy sajtótörténeti tárgykörben. Könyve kilenc szerkezeti egységben tárgyalja a témát. Az első rész az európai élclap születésének történetébe enged rövid bepillantást, ami azért fontos, mert a magyar kísérletek ezekből vettek mintát, hogy aztán a saját képükre formálják a modelleket (*Kakas Márton, Bolond Miska* stb., Debrecenben *Bugyi Sándor*).

A magyar kezdeményezések Pesten indultak a szabadságharc vérbe fojtása után, az abszolutizmus éveiben, éppen ezért szerepük történelmi jelentőségű. De ugyanezt mondhatjuk a debreceni *Dongó*król is, szinte minden időben a hatalom ellenében kellett humorba pácolva elmondaniuk valamit a cívis közérzetéből.

A szerző sorba veszi és idézetekkel ismerteti a hat debreceni *Dongó*t, az 1950-es évek próbálkozásaival bezárólag. A könyv tudományos hitelét garantálják a szerző által megnevezett források, de ne feledjük, ez a munka sem születhetett volna meg alapku-
tatások nélkül. A könyv értékét növeli az il-

lusztrációs anyag, amely mind a lapok téma-
világából, mind a rajzok stílusából ad ízelítőt.

Az embernek eszébe jut Karinthy Frigyes
egyik híre mondása: elvész az az ország,
amelynek nincs humora. Hiszen az élc, a
vicc, a humoros adoma stb. történelmi doku-
mentum, nem csupán a nevek és ügyek miatt,
hanem benne a társadalom állapota, menta-
litása tükröződik, mint cseppben a tenger.

(Gellér Ferencné: Dongók és dongó ful-
lánkók. Fejezet a debreceni élclapirodalom
történetéből (1868–1915, 1953 és 1956). [Gel-
lér F.-né], [Debrecen], 2017. 46 oldal)

Bakó Endre

SZÍNVONALAS MONOGRÁFIA DUNAKESZI TÖRTÉNETÉRŐL

A helytörténetírás fontosságára és szak-
szerűségére már nagyon sokan felhívták
a figyelmet, mert egy ilyen munka sok tü-
relmet és odafigyelést kíván. Nehéz megta-
lálni az arányokat, a múltat nem érdemes
„túlírni”, egyáltalán nem biztos, hogy az
olvasót minden részlet érdekli. Ugyanak-
kor a helytörténet fontos közösségformáló
tényező, mivel a nagyközönség – azon belül
főként a lakosság – megismerheti szűkebb
pátriája múltját. Máig érvényes Benda Kál-
mán évtizedekkel korábban megfogalma-
zott gondolata: „mindenki természetesnek
tartja, hogy a helytörténeti kutatás komoly
szakmai felkészültséget kíván”.

Ebbe a koncepcióba szervesen illeszke-
dik a *Dunakeszi története* című mű. Az első
hivatalos oldal a polgármestert illeti: Dióssi
Csaba az ősök iránti tiszteletre hívja fel a
figyelmet, a múlt örökségét pedig a későbbi
generációknak is át kell adni. Lokálpatri-
otizmus – minden helytörténeti munka
egyik fő mozgatórugója, Dunakeszi eseté-
ben pedig a település várossá nyilvánításá-
nak 40. évfordulója szolgáltatott alkalmat a
monográfia kiadására. A főszerkesztő, Ke-
rekés Dóra azt emeli ki, hogy a munkával
óriási hiányt pótolnak, mivel Pest megye

egyik legnagyobb városának még nem volt
átfogó településtörténeti monográfiája. A
tartalomjegyzéket felütve egy alaposan át-
gondolt, a kronológiára épülő struktúrával
találkozunk, amely a történeti adatokon kí-
vül bemutatja a terület természeti viszonya-
it, a művelődés és az oktatás fejlődését, és a
néprajzot. Már ez alapján is kitűnik, hogy
egy komplex munkával van dolgunk, és a
kötet terjedelmét elnézve jogosan remélhet-
jük, hogy a szerzők alapos munkát végeztek.

Elsőként érdemes megismerni a település
földrajzi helyzetét, geológiai múltját, ásvá-
nyait és természeti viszonyait, a munkára
Thamóné Bozsó Edit vállalkozott. Érdekes
a historiográfiai áttekintés, a kutatók már
a XVIII. század végén felfigyeltek a terü-
letre. A következő nagyobb fejezet főként a
régészeti leletekre támaszkodva szemlélteti
a település történetét. Horváth László And-
rás, Kővári Klára, Endrődi Anna, Szilas
Gábor, Horváth M. Attila, Kulcsár Valéria,
Korom Anita és Mráv Zsolt tanulmányai
sok helyen a legújabb régészeti kutatásokra
támaszkodnak, ezek jelentős része a külön-
böző autópályákat és a különféle nagyobb
beruházásokat megelőző feltárások ered-
ményeinek tekinthető. Többször felbukkan
a Székesdülő elnevezésű dombhát, a terü-
leten számos régészeti kultúra – például
az ún. vonaldíszes – nyomaira bukkantak,
míg a bronzkori leletek közül kiemelkedik
egy poncolásos technikával készült arany-
korong, amelyet a Nap szimbólumaként vi-
selhettek; az itt megtalált szarmata-jazig nő
maradványainak különlegességét az adta,
hogy a halála előtt amputációt hajtottak
végre rajta. Mráv Zsolt konkrét objektumo-
kon keresztül foglalja össze Dunakeszi és
Róma kapcsolatát. A Dunakanyar stratégiai
jelentősége a IV. században értékelődött fel.
A limes érintette a települést, a kikötőerőd
tekinthető Dunakeszi legrégebbi kőépítmé-
nyének. A szerző nagyon érzékletes képet
fest a határvédők hétköznapjairól, továb-
bá felhasználja a katonai téglabélyegeken
rejlő datálási lehetőségeket. Lényeges, hogy

az erődnnek van jelene: a telek tulajdonosa, Hirschberg Attila, ugyanis helyreállíttatta a romokat, amelyeket a nagyközönség is megtekinthet.

A következő nagyobb terjedelmű rész a honfoglalás korától 1910-ig mutatja be a település történetét. Elismerésre méltó, hogy a szerzők azonos szempontrendszert használtak, a fő hangsúlyt a birtokosokra, a gazdasági tényezőkre és az igazgatásra helyezték. Haraszti Szabó Péter alapos tanulmánya a középkort részletezi. A honfoglalásnál óvatosságra int Anonymus-szal kapcsolatban, Keszi település neve a forrásokban a XIII. században jelenik meg először. Meghatározó szerepet játszott a Vácot és Pestet összekötő nagy út, de a terület életét az is befolyásolta, hogy Pest megyében túlnyomó többségben voltak a kis- és középbirtokos nemesi családok. A jelenlegi Dunakeszi a középkorban több településből állt, Alag egy dombon helyezkedett el. A szerző lényegre törően foglalta össze a világi közigazgatás és az egyházigazgatás főbb mérföldköveit, érdekesek a Keszin található templommal kapcsolatos fejtegetései. Kitért a gazdasági háttérre is, a források arról tanúskodnak, hogy a lakosok inkább a káposztatermesztéssel foglalkoztak.

Kerekes Dóra a mohácsi csatavesztés és a szatmári béke közötti időszakot írta meg. Buda elfoglalása után Dunakeszire is megpróbáltatások egész sora várt, a terület gyakorlatilag hadiövezetté vált. A szerző szerteágazóan ismerteti a település helyzetét az Oszmán Birodalomban, a hódítók itt is gyorsan berendezkedtek, az ekkor keletkezett összeírások fontos adatokat őriztek meg a kutatók számára: nyomon lehet követni a jövedelmek alakulását, a családi állapot változásait, a mobilitást. A településeket többnyire pusztaként említették, tehát jobbára nem lakták, de művelték. Ugyanakkor a magyar birtokosok sem szorultak ki, a megyei nemesség számára fontos volt, hogy megpróbálják fenntartani jogaikat a megszállt területeken. A szerző mindenre

kiterjedően mutatja be a birtokos családokat, az igazgatás színtereit, a működést és a társadalmat. Különösen izgalmasak a háttérkérdésekre vonatkozó észrevételei, amelyek egyértelműen bizonyítják a zavaros tulajdonosi viszonyokat. A török kiűzése után sem köszöntöttek be a boldog békeidők: a császári katonák élelmezése komoly terhet rótt a településre, majd a Rákóczi-szabadságharc alatt egy időre a teljes lakosság a Szentendrei-szigetre menekült.

Szádóczi Bálint tanulmánya a hosszú béke időszakát – 1711–1849 – öleli fel. A XVIII. századra a betelepülés volt a jellemző, azonban a források számos kérdésben cserben hagynak minket. A település életében óriási fordulatot jelentett az 1747. esztendő: a terület Grassalkovich Antal kezébe került, ezáltal egy óriási uradalom része lett. A szerző számos forrás, diagram és különböző táblázatok közlésével teszi szemléletessé a mindennapok világát. Mindenképpen érdemes kiemelni, hogy a Pest–Vác vasútvonal Dunakeszit és érintette, már az építkezés is nagy – olykor negatív – hatással volt a településre. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc ismét a hányattatások (a katonaság ellátása, kolerajárvány) hónapjait jelentették, a harcokban minden bizonnyal sokan részt vettek, név szerint három nemzetőr-honvédot sikerült azonosítani.

A történeti rész az 1850 és 1910 közötti évtizedekkel zárul. A több szerző által jegyzett fejezet igen sokrétűen ismerteti a korszakot, az írások számos izgalmas, sok esetben kevésbé ismert területre kalauzolják el az érdeklődőt. Kerekes Dóra Dunakeszi és Alag történetét mutatja be, Sina Simon birtokossága meghatározó szerepet játszott, mivel végrehajtotta az úrbérrendezést, illetve számos „jószoigálati” tevékenység – a Szent Mihály-templom felújítása, az oktatás támogatása – is fűződik a nevéhez. Alag a Magyar Lovaregyletnek köszönhette a fejlődését, a lósport hatásának elemzése döntően Száraz György munkája. Az új épületek és a számos verseny következtében Alag na-

gyon népszerűvé vált, a rendezvényeket társadalmi eseményekként tartották számon. A homokos talaj pedig lehetővé tette a téli tréningezést, így a Monarchia neves futtatói is ide hozták lovaikat. Mindez ahhoz vezetett, hogy Alag 1910. február 28-án kivált Dunakesziből és önállóvá vált. (Valójában innen tudjuk meg, hogy a kötet miért 1910-ig tárgyalja a település történetét.) Hesp József rövid írása az alagi angol kolóniával foglalkozik: az itt letelepülő idomárok a legmagasabb udvari körökbe voltak bejáratosak. Sikerüket jól illusztrálja az a táblázat, amely az Alagon idomított legsikeresebb lovakat sorolja fel. Lőrincz Róbert Dunakeszi közigazgatását tárja fel, tanulmánya a belső konfliktusokra és a helyi viszonyok alakulására is rávilágít. A korszakot Kovách Antal tevékenysége fémjelezte, aki 27 évig töltötte be a jegyzői, majd a főjegyzői tisztséget. A Monarchiában tapasztalható konjunktúra itt is érezte a hatását: 1890 és 1910 között a lakosság szám ugrásszerűen növekedett.

Hála József az itt emblemikus növény, a paradicsom termesztésének „kulisszatitkaiba” kalauzolja el az olvasót. A kertészkedéshez szükséges tudásanyaggal a lakosság az évszázados hagyománynak köszönhetően már rendelkezett, érdekes, ahogy a technológiai újítások ezen a területen is fontos változásokhoz vezettek. (Például az ún. stráfkocsikon több áru fért el, rugózásuk pedig megóvta a portékát az összenyomódástól.). A közeli főváros pedig tökéletes felvevőpiacnak bizonyult, míg az 1917–1918-ban megépült „Ocean” Magyar Konzervgyár és Kereskedelmi Részvénytársaság gyártelepe a minőségileg kevésbé jó paradicsomokat is felvásárolta. Az egyházi élet is pezsgésnek indult, köszönhetően Révész Istvánnak, aki 1887-ben érkezett a településre. Kollár Albin szerint a lelkek gondozása mellett Révész nagyon sok területen úttörő tevékenységet folytatott, hitelszövetkezetet alapított, szervezte a társadalmi életet, a *Váczi Közlöny* mun-

katársaként számos szociális és politikai cikket publikált. Az Alagon álló lovaregyleti kápolna leírását Száraz György vállalta, az alapítással a fiatalon elhunyt Cziráky Johanna emlékének adóztak. Kollár Albin a művelődés és oktatás alakulását mutatja be. Fontos forrás az 1770-ben a Helytartótanács által elrendelt összeírás, amely a *Ratio Educationis* előkészítését szolgálta. Ekkor Gogolák György 90 diákot tanított latinul és magyarul, az előbbi egyáltalán nem volt jellemző Pest-Pilis-Solt vármegyében. A lakosság szám növekedése miatt szükség volt a bővítésre, az új iskolaépülethez szükséges anyagi erőforrások megteremtésében Révész István járt elől.

A kötet utolsó fejezete néprajzi vonatkozású: Csukovits Anita Dunakeszi és Alag etnográfiját foglalja össze. Munkája nagyon sok szempontot – hagyományos gazdálkodás, népi építészet és lakáskultúra, népi táplálkozás, a jeles napokhoz kapcsolódó szokások és hiedelmek, néphit – vonultat fel. Pedig feladata nem volt egyszerű, mivel a település néprajzi irodalma egyáltalán nem nevezhető gazdagnak. Fontos kútfőt jelentett Baka József nyugdíjas tanár adatgyűjtése, amely azonban nem tekinthető tökéletesnek. A szerző közhíven tekinti át a település mindennapjait, figyelmét az apróbb részletek sem kerülik el: például a levest télen reggelire is fogyasztották, vagy, hogy milyen veszélyekkel járt a disznó pörzsölése. Megrendülten olvassuk a temetkezési szokásokkal kapcsolatos észrevételeit, érdekes, hogy az ételben-italban gazdag halotti tor nem volt szokásban.

Mindenképpen elismerést érdemel a könyv szerkesztése, csak elvétve maradtak benne helyesírási hibák, vagy értelemzavaró megfogalmazások, illetve a javára írandó, hogy nem kell a világhálóra támaszkodnunk, ha kíváncsiak vagyunk a szerzőkre. A további tájékozódást gazdag irodalom- és képjegyzék, illetve mutató segíti. Ha már az illusztrációk szóba kerültek, dicséret illeti ezek válogatását, a képek révén nagyon

sok plusz információra tehetünk szert, a számos térkép és ábra pedig az értelmezést segíti. (Egyedül talán egy összefoglaló nagyobb térképet hiányolhatunk.) A különböző táblázatok révén pedig könnyen áttekinthető és egymással is összevethető információkra tehetünk szert.

A kötetre büszkék lehetnek Dunakeszi polgárai, illetve mintaként szolgálhat más települések készülő helytörténeti monográfiái számára. Érdeklődve várjuk a folytatást!

(Dunakeszi története I. A kezdetektől 1910-ig. Főszerkesztő: Kerekes Dóra. Dunakeszi Város Önkormányzata, Dunakeszi, 2017, 528 oldal)

Szende László

BARABÁS LÁSZLÓ KÖNYVE ÜNNEPEINK NÉPI SZÍNHÁZÁRÓL

A népszokások, a folklór világa különösen értékes kincseket rejt Erdélyben, közelebbről Székelyföld hagyományörző tájegységeiben. Barabás László marosvásárhelyi néprajzkutató, folklorista szülőföldjére hív bennünket, hogy megismerhessük a székelység gazdag tradicionális szokásvilágát.

„1947-ben született Parajdon, Szovátán érettségizett 1965-ben. 1970-ben végzett a Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar és irodalom szakán. 1976-ig tanárként, majd 1971-ig újságíróként, szerkesztőként dolgozott. 1991-től a marosvásárhelyi Kántor-Tanítóképző Főiskola tanára, 1993–2014 között annak igazgatója, a Károli Református Egyetem tanára” – olvashatjuk legújabb könyvének fűlszövegében. Ehhez kiegészítésül még annyit, hogy a marosvásárhelyi főiskolások Barabás vezetésével jártak Nagykőrösre, a Károlyi Gáspár Egyetem Tanítóképző Főiskola levelező karán továbbképzésben részesültek, diplomát is szerezhettek ott.

Barabás László évtizedek során, különböző foglalkozásokban, alkalmazásokban, mindvégig a népi kultúra vizsgálatának

szentelte életét. Mint sóvidéki székely ember személyesen is megélhette, részese is lehetett a hagyományok gyakorlásának, továbbörökítésének, s ami igen lényeges, tudományos kutatásának.

Gazdag tudományos kutatómunka áll mögötte. Csupán néhány könyvét említjük meg, mint a *Forog az esztendő kereke* (1998), *Aranycsitkók, maszkurák, királynék* (2000). Kiemelten fontos tudományos művének címe az *Akiket fog a figura*. Impozáns terjedelmű és tartalmú munkája monografikusan összegzi, mutatja be a farsangi dramatikus szokásokat, népi színházakat egy székely történeti-néprajzi tájegységen, Marosszéken. E tudományos műve képezte doktori értekezésének tárgyát is (2008-ban védte meg és szerezte PhD-fokozatát a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékén). Könyv alakban a 2009. esztendőben jelent meg.

Mint a jelen könyv címe is utal rá, a szerző nem csak ünnepeink funkcionális népi színházát, hanem színházát említi, ami részben arra utal, hogy egyrészt a megtörtént, valóságos, élő és gyakorolt népszokásokat tartalmazza, illetve azt, hogy a népszokások ma már mintegy színházi előadásként, rekonstruálva elevenednek meg.

A XXI. századra a paraszti kultúra jelentősen átalakult, megszűnt a hagyományos gazdálkodás, társadalmi élet. Szerencsés módon azonban – ellentétben például az alföldi nagy néprajzi tájakkal, mint a Jászkunság, Hajdúság, vagy akár szűkebb értelemben a Három Város, Debrecen cívis világa, sajátos kultúrája – a Székelyföldön – még ha gazdasági szerepe összeszűkülte is – fenntartja magát a falusi, zártabb keretek között. Emellett igen fontos, hogy az idősebb korosztály még természetes módon éli és gyakorolja helyi néphagyományait, szokásait, ugyanakkor a paraszti élettől eltávolodott ifjabb generációk is éltetik tovább a tradicionális népi kultúrát.

Ebben a felbecsülhetetlen értékmegőrző munkában jeleskedett és jeleskedik Barabás

László, mint írja: „Utazásra hívom az érdeklődő olvasót. Nem távoli, egzotikus világtájakra, csak éppen karnyújtásnyira a földrajzi térben és szusszanásnyira az emberi időben: erdélyi népi kultúránk ismerős-ismeretlen tájaira, két-három emberöltőnyi időre [...]. A népi kultúra játékkországának ez a zegzugos tartománya sokáig elkerülte az utazók, a gyűjtők és felfedezők figyelmét. Nem sokan jártak benne, s akik jártak, nem tartották fontosnak megörökíteni a látottakat-hallottakat, vagy nem figyeltek arra, hogy részesei, szemlélői voltak egy-egy hagyományos ünnepen, népi színjátszásként, népi színházként [...]. Az erdélyi szokásvilágnak ebbe a régiójába én is csak felnőttként kezdtem járogatni, bár néhány élő elemét, ünnepét, a hozzájuk kapcsolódó játékat gyermek- és legénykorom óta ismerem, hiszen közöttük éltem, de akkor még nem tudatosult bennem, hogy mit jelentenek. A felnőttként megtapasztaltak varázslatos, lelket bódító italként hatottak rám, ettől aztán elfogott a vágy, hogy minél többet megízleljek belőlük, s másokkal is megízleltessem” – írja ars poeticájaként.

Az esztendő keresztmetszetében három jelentős időszakot határolhatunk el, amelyek olykor különös, sajátos népszokásaival tűnnek ki: így karácsony-újévi, farsangi, valamint a húsvét-pünkösdi ünnepkör, a protestáns és katolikus vidékeken egyaránt, a Sóvidéken, a Küküllő és Nyárad mentén, a Felső-Maros vidékén, a Mezőségen.

Néprajzi utazásunk során a szerző jóvoltából megismerjük a zömében református, unitárius protestáns Sóvidék, a katolikus Nyárad mente (*Murokország*) betlehemezési szokásait, köztük a kántálást. Külön is figyelmet érdemel Nyárádselyében a karácsonyi *istvánözás*. Karácsony után, az aprószentek (december 28.) napjának érdekes népszokása a Kis-Küküllő folyóvíze tájékán a református és unitárius Hármashaluban (Székelyszentistván–Atosfalva–Csókfava) a *gircsózás* dramatikus szokásjáték. Az alakoskodókat nevezték *gircsónak* (a játékgurák megtestesítője a *falovas*, a *hamubotos*

vagy *duszás*, a *kurva* vagy *bába*). A *gircsók* az aprószenteki köszöntőket kísérték. Az esztendővégi népszokások érdekessége az *aranycsitkó*, amely az egykori Aranyosszék, Alsó-Fehér megye és a Kis-Küküllő vidéki falvakban élt tradicionálisan a XX. század elején. A rokonság férfi tagjai alakoskodtak, karácsonykor, vagy újévkor éjnek idején ajándékot vittek a gyermekeknek.

A farsang időszak talán legfontosabb „gazdasági-társadalmi eseménye” a fonó, illetve a *fonózás*. A téli napokban egy-egy házánál gyűltek össze az asszonyok és leányok, hogy a szövéshez szükséges kenderfonalat megfonják. Szórakozásra is alkalom adódott, s fontos történése a párválasztás. Ez az esemény vidámsággal töltődött, telt el, alakoskodók is megjelentek, dramatikus játékot adva elő, mint például Maroszáken a lakodalmas és halottas játékokat. Nevezetes esemény Kibédén a *legénypróba*, a mezőségi Beszterelkén a *púpos napi farsangolás*. Itt a legények farönköt húzva keresték fel a vénlányokat, s őket arra ültetve szállították a vénlegény házához. A farsang vége, *farsang farka* szokásai között meghatározó a *farsang temetése*. Például a többségében római katolikus Görgényüvegcsűrön a dramatikus szokásjátékok között szerepelt a *gyüttögetés* és *fársángtemetés*, *hammazás*, a *fársáng elharangozása*. Farsang vége szokásai között e vidéken is megtalálható a *Konc király* és *Cibere vajda* viaskodása. *Konc* (Maroszáken *Csont* néven ismert) király és *Cibere* küzdelme húshagyókedd, hamvazószerdá napján a farsang és a böjt küzdelmét dramatizálta.

A naptári esztendő második jelentős, népszokásokban gazdag időszaka húsvétra és pünkösdre esik. A húsvéti ünnepkör virágvasárnapján tradicionális szokása a protestánsok körében a *konfirmálás*, amely a felnőtté válás, felavatás rítusa is volt egyben. Nagypéntek, Jézus halála a protestáns falvak népét gyászba borította. Az asszonyok gyászba öltöztek e napon. A római katolikus falvakban *szentsírt* is készítettek, s azt a

szentsírőrők vigyázták. Kis-Küküllő menti falvakban (Balavásártól Dicsőszentmártorig, és tágabb vidékén) a legények húsvétkor fenyőágot állítottak a leányok kapujára, mintegy szerelmi ajándék gyanánt. Az ehhez hasonló lombos faág más helyeken – de szélesebb körben az egész Kárpát-medencében – május elsején jelent meg, de pünkösdkor is gyakorolták.

A húsvéti szokások között kiemelkedő jelentőségű az európai hagyományokkal is egyező határkerülés (ennek fő mozzanatai az *előkészületek*, a *gyülekezés* és *tisztségválasztás*, a *határkerülés* és *megcsapás*, a *fenyőágazás* vagy *virágzás*, az *öntözés* vagy *hajnalozás*, *kántálás*). Katolikus és protestáns falvakban is gyakorolták e szokást, többek között a Nyárad vize, a Kis-Küküllő vidékén. Rendszerint nagypénteken jöttek össze férfiak, legények, s a határt járva megtisztították a forrásokat, csorgókat, kutakat, a határjelző dombocskákat (*határhopok*) megújították. A határjárók maguk közül tisztségviselőket választottak (*király*, *ítélőbíró*, *csapómester*, *oldalvédők* és *sereghajtók*). Törvényeket állapítottak meg a viselkedéssel kapcsolatban, s ezeket ha megszegték (rendszerint az először megjelent fiatalok), a *csapómester* megcsapta a hátsó felüket.

A húsvéti szokások között a Sóvidéken, a Nyárad mentén is megtalálhatók a *hajnalozók*. Katonasorú és fiatalabb legények csoportba verődve keresték fel a lányos házakat, s mulattak. A húsvét kiemelkedő eseménye az *önötözés*, szép locsolóversek kíséretében.

A húsvét ünnepkör – annak másod- vagy harmadnapjának – tréfás megnyilatkozása a csúfolódás, mint a *buguzás* (Gernyeszeg, Felső-Maros mente), a *didergés* a *kibeszélés* (Szentgerice a Nyárad mentén), akárcsak a vénlegényt és vénleányt csúfoló szokásjátékok. Az alakoskodó legények megtréfalják, megcsúfolják a gazdát, a vénségben maradtakat pedig játékbabával „ajándékozták meg”, a kapufélfára erősítve fel, például a Kis-Küküllő menti Kelementelkén.

A pünkösdi szokások között megtalálható a Mezőségen a zöld ágak állítása a templomban, a parókia és a templom közének felvirágozása, a leányos házak kapuinak bolthajtásos virágfüzérrel történő díszítése mint valóságos szerelmi szimbólum (Mezőpanit, Csittszentiván).

„*Húsvét a fiúké, pünkösöd a leányoké*” – tartotta a mondás Alsósófalván. Pünkösöd legimpozánsabb szokása a pünkösdi királyné és király választása. A Sóvidéken (Alsósófalván, Parajdon) gyakorolták mint a *királynézés-hesspávázás* szokását. A tíz év körüli leányok királynéző menetekbe szerveződtek, s legkisebbikük volt a királyné, egy vállalkozó fiú pedig a király. A falun végigvonultak, s énekelték a *Hess páva*, *hess páva*, *Ludaim*, *ludaim*, *A pünkösdi rózsá kihajlott az útra* párosító énekeket. Menet közben a falubeliek megajándékozták őket.

A népszokások, színjátékok gazdag hagyománya tárul elénk Barabás László évtizedes kutatásainak eredményeként. Az egyes szokások az 1980-as évektől kerültek felgyűjtésre a Székelyföld középső területén, s csokorba kötve találhatjuk e nagyszerű könyvben. A szokásleírások hasznosak nem csak a néprajzkutatás számára, de abban a tekintetben is, hogy népi színjátékszásként, színházként rekonstruálhatóak, ott is, ahol már az a feledés homályába süllyedt. E tekintetben is rendkívül értékes az a kotta-dallamanyag, amely szervesen kapcsolódik az egyes szokáshagyományok ismertetéséhez.

A könyv végén tekintélyes mennyiségű archív (fekete-fehér) és recens (színes) fénykép dokumentálja a leírtakat, a tradicionális, élő népszokásokat és a manapság is gyakoroltakat mint hagyományörző népszokásokat, szokásjátékokat.

(*Barabás László*: Ünnepünk népi színháza. Erdélyi játékos népszokások karácsonytól pünkösdig. Mentor Kiadó Marosvásárhely, 2017. 294 oldal, 14 fekete-fehér, 24 színes fényképmelléklet)

Novák László Ferenc

HÍREK

Fertő-táj – fejlődő világörökség. A Fertő-táj önálló turisztikai attrakcióvá is válhat, hiszen a jövő nyár közepéig 406 millió forint európai uniós támogatásból fejlesztik a világörökségi terület hat helyszínét. Taschner Tamás, a Fertő-táj Világörökség Magyar Tanácsa Egyesület ügyvezetője elmondta: A *Fertő-táj ékkövei* elnevezésű projektől azt várják, hogy néhány éven belül az eddiginél sokkal több látogatójuk legyen. A beruházás részeként a fertőszéplaki Széchenyi-kastélyban világörökségi központot hoznak létre. Olyan kiállítást terveznek, amely tíz állomáson keresztül mutatja be, hogy mitől egyedi a Fertő-táj, ebben szerepelnek majd a fertőrákosi és a fertőhomoki nemzeti kultúra ma is élő hagyományai, a mekszikópusztai természeti értékek és a fertőrákosi kőfejtő geológiai értékei is. (MTI, 2018. jan. 15.)

Modern városok program Sopronban. Várhatóan meghaladja a 325 milliárd forintot a *Modern városok* program részeként meghirdetett soproni fejlesztések összértéke – közölte a Miniszterelnökség megyei jogú városok fejlesztésének végrehajtásáért felelős államtitkára tegnap Sopronban. Simon Róbert Balázs elmondta, hogy a 2015. március 25-én Orbán Viktor miniszterelnökkel aláírt megállapodás szerint a soproni beruházások a közlekedést, a történelmi belváros műemlék épületeinek felújítását, a Fertő-tó és környezete hatékonyabb turisztikai kihasználását, valamint egy új ipari és gazdasági övezet kialakítását célozzák. (MTI, 2018. febr. 28.)

Támogatás a Rába vizes élőhelyeinek. Több mint 1,1 millió euró támogatásból gazdálkodhat 2020 végéig az a januárban megkezdett magyar–osztrák projekt, amely a Rába folyó vízgyűjtőjének vizes élőhelyeit fejleszti. V. Németh Zsolt, a Földművelésügyi Minisztérium környezetügyért is felelős államtitkára elmondta, a projekt egyik fő célja: megpróbálja a természetvédelmet és az árvízi védekezést úgy összehangolni, hogy a természeti értékek lehetőleg ne sérüljenek. A szakemberek kutatják a határon átnyúló vízfolyások veszélyeztetett élőhelyeit, védett állatfajait, és megtervezik a vizes ökológiai hálózatok védelmét. Elkészítik a 44 ezer hektáros vízgyűjtő értékkataszterét, amelyet össze lehet majd vetni például az árvízvédelmi beruházások terveivel. Feltérképezik a vízi és horgászturizmus fejlesztési lehetőségeit. (Világgazdaság, 2018. febr. 28. 2. old.)

Félméteres állkapocs. Magyarország legújabb, de egyre gazdagabb leletanyagot szolgáltatató mezozoikumi gerinces lelőhelye Villányban van. A 2012-ben felfedezett, a 240–235 millió évvel ezelőtti világ pontosabb megismerését lehetővé tévő lelőhelyen mára több ezer középső és késő triász kori ősgerinces fogait és csontjait találták meg a kutatók. – Idén az egyik legjelentősebb felfedezésünk egy félméteres állkapocs, amely egy krokodilszerű Nothosauria ragadozó tengeri hüllő maradványa. A lelet arra utal, hogy akár 4–5 méteres ragadozók is élhettek itt annak idején, az egykori dél-európai kontinens sekély tengerrel borított partvidékénél – mondta Ősi Attila paleontológus, aki kutatásait öt éven át az MTA, 2017-től pedig az ELTE támogatásával folytatja. Az újabb ásatások révén egyre többféle gerinces maradványa kerül elő a villányi lelőhely vörösessárga agyagos-dolomitos márgájából. (Mta.hu, 2017. okt. 5.)

Őspanda Rudabányáról. A mai Magyarország területén élhetett tízmillió évvel ezelőtt és modern kori leszármazottjaihoz hasonló életmódot folytathatott az óriáspandák első

őse – állítják kutatók, akik szerint eredményeik újabb bizonyítékokkal szolgálnak arra, hogy a pandák nem Ázsiából, hanem Európából származnak. A tudósok a mai napig nem tudják biztosan, miként fejlődött ki a faj, mivel ősi rokonainak fossziliáiból rendkívül kevés maradt fenn – olvasható a *New Scientist* tudományos hírportálon. A kanadai Torontói Egyetem paleoantropológusaként dolgozó David Begun azonban különleges fogletekre bukkant Rudabánya területén, miközben hominidák csontjai után kutatott. A szakember egy orrszarvú lapockacsontja alá beszorulva találta meg a megkövesedett fogakat, amelyekről úgy véli, hogy tízmillió évesek, a miocén földtörténeti kor alkonyából származnak. A kutatók a *Miomaci pannonicum* nevet adták az eddig ismeretlen pandának. Ugyanakkor megjegyezték, hogy a Miomaci sokkal inkább az unokatestvére, mintsem a közvetlen őse a modern pandának. (MTI, 2017. nov. 2.)

Felavatták a vereckei új oltárkövet. Ünnepélyesen felavatták és felszentelték 2017. december 10-én a kárpátaljai Vereckén a honfoglalási emlékmű Budapest VII. kerület önkormányzata Fidesz-frakciójának támogatásával készült új oltárkövet, amellyel az ukrán nacionalisták által néhány éve megrongált szakrális gránittömböt pótolták. Az emlékműnél Bajkai István, Budapest VII. kerületének alpolgármestere, aki személyesen is szponzorálta az oltárkövállítást, ünnepi beszédében hangsúlyozta: „*Azért jöttünk ma Vereckére, hogy ezt a mindannyiunk számára szimbolikus helyet megszenteljük.*” (MTI)

Megújul a fóti plébániatemplom. A kormány összesen 500 millió forinttal támogatja a fóti plébániatemplom felújítását és 350 millió forintot fordít a katolikus óvoda megépítésére. A megítélt összeg a plébániatemplom teljes felújítására nem lesz elegendő, de legalább a fűtéskorszerűsítés, valamint a templom szigetelése és fontosabb statikai felújításainak költségeit fedezni tudja. A fóti Szeplőtelen fogantatás templom Ybl Miklós tervei alapján, romantikus stílusban épült 1845 és 1855 között. A budapesti Vigadó mellett a magyar romantikus építészet legjelentősebb alkotása. (MTI, 2017. dec. 11.)

Megkezdődött a Kis-Balaton természeti rehabilitációja. Jelentős hazai, illetve uniós források segítségével élőhelyvédelmi, valamint élőhely-helyreállítási program kezdődött meg a Kis-Balatonon és környékén a 2018. év elején. A természeti értékek rehabilitációja összesen 425 millió forintot támogatásban részesült, és a Kis-Balaton mellett Somogy megye északnyugati részének több pontját is érinti majd. A tervek szerint 2019 szeptemberére megvalósulnak a programok. A források 60 százalékát élőhely-rekonstrukcióra és élőhely-rehabilitációra fogják költeni, 13 százalékát pedig az őshonos magyar háziállatok tartásának támogatására fordítják. Ökoturisztikai bemutatóhelyek létesítésére és fejlesztésére mintegy 10 százalék jut az elnyert támogatásokból. Emellett a további összegekből a természetvédelmi örök lehetőségeit fogják fejleszteni, és a geoparkok védelmére is jelentős pénzeket szánnak.

Hallgatni Aranyt! Arany János 130 költeményéből és 70 leveléből készül interneten hozzáférhető hangzóanyag a Magyar Művészeti Akadémia *Hallgatni Aranyt!* projektjének részeként. A hanganyagok a program internetes oldalán (www.hallgatniaranyt.hu) található, amely folyamatosan frissül. A műveket többek közt Bodrogi Gyula, Cseke Péter, Csujja Imre, Haumann Péter, Kerekes József, Kubik Anna, Szilágyi Tibor, Mácsai Pál, Ráckevei Anna, Tenki Réka szavalja el. A weboldalon a hanganyagok és werkfilmek mellett irodalomtudományi elemzések is olvashatók lesznek. (MTI, 2018. márc. 9.)